

FINNSAMS höstkonferens i Hadeland 21-23 september 2018

Av Anita Österman

Foton: Birger Nesholen

FINNSAMS höstkonferens hölls denna gång på Lygnasæters hotell i Lygna, Hadeland. Redan omkring år 1630 -1632 finns skogfinsk närvaro dokumenterad i området, alltså redan 14-15 år innan de första bosättarna slog sig ner vid Røgden på Grue Finnskog, vilket tidigare ansetts vara ett ursprungsområde för den finska bosättningen i Norge.

De som för FINNSAMS räkning arrangerat årets konferens var Birger Nesholen och Jan Myhrvold. I rapportens slut återfinns en lista över övriga medarrangörer och samarbetspartners.

Fredag den 21 september

Efter incheckning och inkvartering av konferensdeltagarna, och därefter en överdådig lunch med både kallskuret, lax, kyckling, köttkaker, sallader och efterrätter, var det dags för den officiella delen av konferensen.

Birger Nesholen inledde med lite praktisk information för konferensdeltagarna och därefter höll han en föreläsning om "Skogfinske kulturminner i Hadelands-området". Det finns inga konkreta lämningar, typ rökstugor, bastur eller rior kvar i området, men ändå finns det spår i form av sotsvarta bjälkar som återanvänts i nyare byggnader. Det finns också byggnader där andreakors och pentagram ristats in. Den skogsfinska närvaron är dock väldokumenterad vilket Jan Myhrvold kunde berätta om under sin föreläsning senare under dagen.

Därefter var det dags för en utflykt till Skrukkeli kapell i Hurdal där den före detta prästen i församlingen, Kari Lette Pollestad Høghaug berättade om kapellet som senare fått status som kyrka. Den vackra träkyrkan byggdes 1923 vid gården Lundberg, där godsägarna Mathiesen skänkte tomtmarken och bekostade kyrkobygget. Inne i kyrkan finns ett porträtt av Haaken Mathiesen som målats av Finn Krafft. Samme målare har också utfört målningar i taket och invändig målning av väggar m.m. Innan vi lämnade kyrkan fick vi också lite gudsord till livs och vi fick även lyssna till två psalmer på norska och sjunga med i den svenska "Blott en dag".

Skrukkeli Kapell. Foto: Birger Nesholen

Skrukkeli Kapell. Foto: Birger Nesholen

Vädergudarna var inte med oss denna dag då regnet piskade ner och det blåste halv storm men lyckligtvis var det en kort promenad till Skrukkelia Grendehus där Hurdal Historielag serverade kaffe och gott fikabröd. Efter kaffet höll Finn Dølerud från historielaget en uppskattad genomgång av historien i Skrukkelia alltifrån de första bosättarna på 1200-talet och fram till våra dagar. När den

"Svarta döden" drabbade området runt 1350 blev i princip hela Hurdal öde och var så fram till slutet av 1500 talet. Då började jorden som legat för fädot i nära 200 år att åter brukas av inflyttare från Hadeland. Under nästan 40 år ökade den norska befolkningen, ända tills de första skogsfinnarna kom och slog sig ner i de täta granskogarna där de idkade sitt svedjebruk. Enligt Finn ledde deras närvaro till att norrmännen kände sig otrygga och flyttade därifrån. Under en kort period blev skogsfinnarna också bortdrivna av myndigheterna men återkom under 1640-talet och kunde då överta de gårdar som norrmännen lämnat, eller fortsätta som svedjebrukare uppe i skogen. Så småningom blev det många skogsfinska gårdar i området. På en sträcka av tre km låg det så många som 18 boplatser varav stenrösen fortfarande finns kvar efter de flesta. Under 1850-talet drabbades området av en ny "feber" som lämnade många gårdar öde igen. Drömmen om ett bättre liv i Amerika fick många att sälja sina ägor till Mathiesen, som var ägare till fabriker och gods i området. De som var kvar fick arbete i skogen med att förse hans sågbruk och cellulosafabriker med timmer.

Efter Finns föredrag höll Jan Myhrvold ett föredrag på temat "Hva sier kildene om de første skogfinnene i området?"

*Finn Dølerud i Skrukkelia Grendehus
Foto: Birger Nesholen*

*Jan Myhrvold i Skrukkelia Grendehus
Foto: Birger Nesholen*

Vid återkomsten till Lygnasæter bjöds vi en helt fantastisk 4-rätters middag, en opplevelse utöver det vanliga på våra konferenser. Enda smolket i bägaren var att ett minimalt glas vin kostade nästan 100 kr! (90 NOK)!

Lördag den 22 september

Efter frukosten var det dags för dagens första föreläsning i det stora ljusa konferensrummet. Det var arkeologen Øystein Rønning Andersen som tog oss med på en tidsresa från ca 8000 år f.kr, fram till idag. Vi fick därigenom en intressant bakgrund till de historiska kulturminnen som finns i Hadeland. Längs vattendragen har man gjort fynd i form av flintavslag som daterats till äldre stenålder och det finns minst fyra stora gravrösen på åsryggarna i området. Mest spektakulärt är fyndet från gården Vestby där man vid plöjning av åkern år 1924-1925 hittade två bronsbockar från brytningstiden brons- järnålder ca 500 år f.kr. Vid samma tillfälle hittades också flera ovanliga smycken från bronsåldern. Från tidig medeltid finns spår av små smältugnar för järnframställning och möjligen upphörde all järnframställning när konkurrensen från Sverige blev för stor. Med hjälp av laserfotografering av området har man också upptäckt spåren av kolmilor och så sent som på 1960-talet var två stora kalkugnar fortfarande i drift.

Hela området är hisnande vackert, vilket vi fick uppleva när vi efter ca 45 minuters försening kom iväg på dagens bussrundtur. Lavaströmmar från två olika utslucknade och nereroderade vulkaner har gjort dalgångarna till bördiga jordbrukslandskap. Det är ljusst och inbjudande och kontrasten mot de

omgivande bergen med sina massiva granskogar, är närmast häpnadsväckande. Det är lätt att förstå att skogsfinnarna kände sig hemma i ett landskap som kunde erbjuda så mycket av allt de behövde.

Första anhalten för dagen var Brovoll, en anläggning som tidigare var ett sågverk men som nu ägs av Lunner Almenning och används som skidstuga och samlingslokal. Under tiden vi avnjöt rejäla bullar och kaffe gav Amund Wøien en presentation av Brovoll och Lunner Almenning. Amund är ägare till Nedre Snellingen och Brovoll och han bistod också med ett fordon, en täckt Volvo militärjeep med plats för 8 personer, som kunde ge de konferensdeltagare som har svårt att gå längre sträckor, skjuts upp till Nedre Snellingen. Därifrån var det ändå en lite krävande promenad upp till Øvre Snellingen som var målet för dagen. Vi övriga som gick hela vägen hade en ca två km promenad i uppförsläge där vi efter ungefär halva vägen kunde se en sten med årtal 1912 inristat. Stenen var rest av norska ingenjörstrupper som var de som byggde vägen.

Øvre Snellingen blev anlagd av Mathis Finne ca 1665, och drevs av hans efterkommande fram till 1932. Snellingen utgörs i dag av tre gårdar, Øvre, Nedre och Midtre Snellingen. Periodvis har Øvre gården använts av DNT, (Den Norske Turistforening) som övernattningshytte längs en vandringsled som passerar gården, men numera finns det en turistforeningshytte i utkanten av gårdstunet. Øvre Snellingen ägs i dag av fyra efterkommande ättlingar till Mathis Finne och de har lagt ner ett omfattande arbete på att hålla gården och byggnaderna i stand. Utsikten från gårdstunet är fullständigt härförande.

Det var en solig och vacker dag men vinden var kraftig så därför beslutades att föredragen skulle hållas inomhus. Uppe i övervåningen på huset som byggdes på 1860-talet finns en stor sal där vi, närmare 60 personer, kunde tränga ihop oss för att lyssna på Trond Eriksen, en av de nuvarande ägarna som mycket målande kunde berätta om gårdens historia. Han sufflerades av Anne Elisabeth Snellingen Bye och Kari L. Mack. Tyvärr är gården drabbad av samma öde som så många andra ställen i både svensk och norsk glesbygd. När all kommunal service läggs ner och skolvägen blir alltför lång så blir det omöjligt att bo kvar permanent. Efter föredragen tog Kari L. Mack med oss på en liten promenad ut i skogen där det enligt traditionen finns "barngravar". Förklaringen skulle vara att de tidigare bosättarna skulle ha ansett det för besvärligt att forsla liken till kyrkan och därför begravt barnen nära hemmet. Deltagarna diskuterade olika argument för att samlingarna av jämnstora stenar i sex numera knappt urskiljbara högar, skulle vara antingen gravar, så kallade offerkast, eller möjligen resultat av röjning av odlingsmark. Flera medlemmar i gruppen har sett sådana samlingar på andra ställen, men Stig Welinder påpekade att han tidigare sett som mest två högar i rad. Traditionen med barngravar är i vilket fall intressant i samband med en skogsfinsk bosättning.

Øvre Snellingen. Foto: Birger Nesholen

"Barnegraver" vid Øvre Snellingen.
Foto: Birger Nesholen

Tillbaka nere vid Brovoll var det dags för lunch som denna gång bestod av lapskaus som för mig mer påminde om köttsoffa och inte som min barndoms lapskaus som serverades av min norska granne. Flatbrödet som serverades till var dock precis som jag minns det.

Efter lunchen höll arkeolog Ingunn Holm en föreläsning om sitt arbete med att med hjälp av pollenanalyser lokalisera spår av svedjande i de norska finnskogarna. Eftersom pollen från alla växtarter bevaras i jordlagren, både på åkermark och i myrar, så är det möjligt att hitta t.ex. pollen från svedjeråg eller svedjerovor och därmed kan man utgå från att marken en gång brukats av svedjebönder. För att hitta lämpliga platser att gräva ut små provbitar i jordlagret har Ingunn utgått bl.a. från kartmaterial med finska namn och från muntliga traditioner inom områden som traditionellt utpekats som skogsfinska. Hon börjar sitt arbete med att leta efter lämningar av kol i det lilla utgrävda provområdet och i de fall kol hittas så tar hon jordprover som skickas in för pollenanalys. I området runt Snellingen har analyser gjorts vid tre olika platser och på två av dessa, Tullebrennhaugen och Finnbråten kan hon ganska säkert säga att där har förekommit svedjebruk i en tidig fas av bosättningen.

Efter Brovoll fortsatte dagens upptäcktsfärd till Granavollen där vi gjorde ett snabbt stopp vid de två Søster - kirkene från 1100-talet. Enligt sägnen skulle de ha byggts så nära inpå varandra efter att två rika systrar blivit osams om vem av dem som skulle få äran av att bygga en kyrka, så de beslöt att bygga varsin. Men i verkligheten så byggdes den mindre kyrkan, Mariakirken, innan 1150. Den har inslag av både romansk och gotisk stil och var troligen en sockenkyrka i Gran. Den större Nikolaikirken byggdes innan år 1200 och var områdeskirke för Hadeland och hade 250 sittplatser.

Søster-kirkene i Gran. Foto: Birger Nesholen

Tingelstad gamle kirke. Foto: Birger Nesholen

Tyvärr hann vi inte med ett stopp vid Stenhuset från 1200-talet och inte heller vid "Glasslåven". Vi får återkomma dit en annan gång. Nästa mål för resan som gick längs den gamla "Kongeveien" vilken finns beskriven sen 1500-talet och sträckte sig mellan Oslo och Bergen, var Tingelstad gamla kyrka. Den byggdes också på 1200-talet och mycket av interiören från 15-1600-talet finns fortfarande bevarad. Bl.a finns båsen för de bättre bemedlade i samhället fortfarande kvar. De byggdes i syfte att avskärma dem från alltför närgångna blickar från den övriga menigheten. Altaret hade fått en nyrestaurerad kopia av den gamla fronten som var ett konstverk skapat under perioden 1260 – 1290. Motivet målat med mycket guld visar Maria med barnet och scener från Jesus födelse. Annars är det få utsmyckningar i kyrkan som med sina nästan rena vitkalkade väggar ger ett mycket värdigare intryck än många av senare tiders överlastade kyrkobyggnader.

Ett stenkast från kyrkan, som för övrigt är byggd på en höjd med en vid utsikt över den nedomliggande dalen, ligger Hadeland Folkemuseum där bl.a. Halvdanshaugen lär dölja någon kroppsdel från den legendariske vikingakungen Halvdan Svarte.

Middag på Lygnasæter Hotel

Foto: Birger Nesholen

Något försenade återkom vi så till hotellet för kvällens middag. Även denna afton var det fyra rätter som bjöds och det smakade lika bra som kvällen innan. Fast denna gång blev det inte ens ett pyttelitet glas vin till middagen och det var kanske lika så gott för programmet för dagen var ännu inte slut. Först ut var Gerd Anita Fjeldstad som berättade om Jevnaker Historielag vilket bildades 1971 av en grupp entusiaster vars främsta syfte var att rädda den gamla drängstugan vid Jevnakers prästgård, från att rivas. Den är numera också deras samlingslokal. Därefter var det Kari L. Mack tur att berätta om Lunner Historielag som bildades 1975, och som har arbetat med flera stora kulturminnesprojekt; bl.a. Rudsetra, Bergenske kongevei, Brannsprøytehuset vid Lunner kirke och krigshistorien i Lunner. Sist ut bland Historielagen var Andrea Gaarder som berättade om Gran Historielag, som bildades 1976 och som bl.a. arbetar med utvandringshistorien från Hadeland till Amerika. Historielaget har bl.a. en boksamling på 3.500 böcker med norsk-amerikansk litteratur. Historielaget har haft flera arrangemang under året, bl.a. om krigshistorien på Hadeland under andra världskriget.

Kvällen avslutades med Jan Myhrvolds föredrag om "Skogsfinsk invandring till Østlandet", vilket egentligen skulle ha hunnits med vid Brovoll men blev uppskjutet. Vilket bara är att beklaga för de som på grund av den sena timmen missade det Jan hade att berätta. Detta måste dock ha varit nytt FINNSAM-rekord i långt dagsprogram eftersom Jan avslutade sitt föredrag först kl. 23.15.

Söndag 23 september

Efter frukosten var det så dags för konferensens två sista föredrag. Det första hölls av Johan Swärd på temat: "*Praktiske erfaringer fra 20 års økologisk dyrking av svedjerug*". På Johans gård i Brandbu är det ekologisk odling som gäller och under många år har han gjort olika försök med att testa gamla sorter där han köpt in frön från bl.a. genbanken i Alnarp. Enligt uppgift är det sju korn från en ria i Revholtet som Per Martin Tvengsberg förvarade i en tändsticksask som är "förfäder" till den svedjeråg som odlas i dag, i både Sverige och Norge. Johan odlar inte sin råg på svedjemark utan på vanlig åkermark, men hans odlingar ger likväl god avkastning. Han har räknat till så mycket som 90 strån från ett enda korn. Vidare har han kunnat konstatera att en sval vår ger bättre skörd än om det är varmt i maj. Då blir förbuskningen dålig. Sen är det mest effektivt om man låter fåren beta av den första gröna grodden under hösten. De betar inte så djupt så kornen nere i jorden skadas.

Det här var ett ämne som verkligen engagerade åhörarna och Johan fick så många frågor att han inte hann med att säga ens hälften av vad han hade tänkt säga. Vi får hoppas att han kan återkomma och avsluta sitt föredrag vid ett annat tillfälle.

Bild t.v: Johan Swärd demonstrerar höjden på svedjerågen han odlar på sin åker.

Nedan: Johan Swärd säljer mjöl bakat av svedjeråg.

Foto: Birger Nesholen

Sista föredraget hölls av Trygve Christensen som berättade om sitt arbete med boken *”Skogfinner og Finnskoger. Vandringene vestover på 1500- og 1600-tallet fra Finland til de svenske og norske Finnskogene – og videre vestover til store deler av Østlandet, Osломarka og Finnemarka”*. Trygve visade bilder från sina researchresor i de svenska och norska Finnskogarna och från Finland där han letat ursprung och sökt efter förklaringar till migrationen.

Därefter var det dags för FINNSAMS medlemsmöte, och sen, efter den överdådiga lunchen, var FINNSAMS höstmöte över för den här gången.

Vi tackar våra medarrangörer och samarbetspartners:

Norsk Skogfinsk Museum

Gran Historielag

Solør-Värmland Finnkulturforening

Lunner Historielag

Skogfinsk Genealogi

Hurdal Historielag

Øvre Snellingens ägare

Jevnaker Historielag

Oppland fylkeskommune

Lunner Almenning

Gran kommune

Skrukkelia Grendehus

Lunner kommune

Föredragshallarna i programmet

Kirken i Hurdal

Hadeland Folkemuseum (avdeling av Randsfjordmuseet)